

НЕВИКОНАННЯ ЧИ НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ СВОЇХ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

FAILURE OR IMPROPER PERFORMANCE BY A MEDICAL OR PHARMACEUTICAL PROFESSIONAL OF THEIR PROFESSIONAL DUTIES

Данченко К.М., к.ю.н.,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
та оперативно-розшукової діяльності

*Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ*

Герелюк Х.В., курсант IV курсу

*Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ*

У статті проаналізовано склад злочину неналежного виконання або невиконання фармацевтичним чи медичним працівником професійних обов'язків, виявлено основні проблеми та прогалини в законодавстві, визначено основні чинники та форми вчинення даного правопорушення, проаналізовано, які саме та яким способом вчиняються найпоширеніші правопорушення в Україні у сфері неналежного виконання професійних обов'язків медичним працівником, урахувавши зміни в соціально-економічному житті країни.

Проведено порівняння між поняттям «невиконання» та «неналежне виконання», «медичний працівник» та «фармацевтичний працівник». Запропоновано шляхи вирішення проблем вчинення даного правопорушення, проаналізовано склад даного злочину та кримінальну відповідальність.

Проаналізовано правові норми, які регулюють питання відповідальності за ненадання або неналежне надання медичної допомоги, в тому числі іноземний досвід, а також судову практику. У процесі дослідження даної теми було з'ясовано, що завдяки суспільному розголосу та висвітленню повної і всебічної інформації в засобах масової інформації та мережі Інтернет щодо процесу моніторингу вирішення справ про неналежне виконання професійних обов'язків медичним та фармацевтичним працівником, відбувається притягнення винних до відповідальності та проголошується об'єктивне судове рішення.

Вбачається, що злочини, які вчиняє медичний працівник, можна розмежувати на професійні медичні злочини, службові медичні злочини та загальні злочини, відповідальність за які передбачена кримінальним законодавством.

Запропоновано шляхи вирішення проблем вчинення даного правопорушення, всебічно розглянуто склад даного злочину та кримінальну відповідальність. Також у статті досліджено питання доказування у справах про неналежне виконання професійних обов'язків медичним та фармацевтичним працівником, виокремлено види доказування в цих кримінальних справах та їхні особливості.

Ключові слова: медичний працівник, фармацевтичний працівник, невиконання професійних обов'язків, неналежне виконання професійних обов'язків, лікарська помилка, нещасний випадок, кримінальна відповідальність, злочин у сфері надання медичної допомоги.

The composition of a crime of the misconduct or non-performance of the professional duties by a pharmaceutical or medical worker has been analyzed. Major problems and gaps in legislation have been identified. Main factors and forms of committing this offence have been determined. The most common offences in the sphere of the misconduct of the professional duties by a medical worker in Ukraine and the way of their committing taking into account changes in the social and economic life of the country have been analyzed.

The comparison between the concepts "non-performance" and "misconduct", "medical worker" and "pharmaceutical worker" has been made. The ways of solving the problems of committing this offence have been suggested, the composition of this crime and criminal liability have been analyzed.

The legal norms which regulate the responsibility for failure to provide or provide inadequately with the medical care, including foreign experience and judicial practice, have been analyzed. During the study of this topic, it was found out that due to public disclosure and coverage of complete and comprehensive information in the mass media and the Internet about the process of monitoring the decision on cases of improper fulfillment of professional duties by medical and pharmaceutical workers, the perpetrators are brought to justice and an objective judgment is proclaimed.

It seems that offenses committed by a healthcare professional can be shared from professional medical offenses, official medical offenses and general offenses, the liability of which is provided for by criminal law.

The ways of solving the problems of committing this offense have been proposed, the composition of this crime and criminal liability have been comprehensively considered. The article also explores the issues of proving in cases of improper performance of professional duties by a medical and pharmaceutical worker, identifies the types of evidence in these criminal cases and their peculiarities.

Key words: health care professional, pharmacist, professional failure, professional misconduct, medical error, accident, criminal liability, crime in the field of medical assistance.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні відбуваються активні зміни і реформи, які повинні стати плацдармом для швидкої Євроінтеграції нашої країни, наразі проблема реформування медичної сфери та порядок притягнення медичного чи фармацевтичного працівника до кримінальної відповідальності за неналежне виконання ним своїх професійних обов'язків є доволі актуальною. Існує дуже багато прогалин у законодавстві, які необхідно усунути для того, аби чітко розуміти межу між поняттями «злочин у сфері виконання медичним працівником своїх обов'язків» та «лікарська помилка». Останніми роками спостерігається значна кількість відкритих кримінальних проваджень щодо медичних працівників. Завдяки соці-

альним мережам та засобам масової інформації справи, де існує лікарська халатність, набувають суспільного розголосу, проте водночас кількість обвинувальних вироків залишається зовсім мізерною, що підтверджується даними з Єдиного державного реєстру судових рішень України, відповідно до якого за 2015 рік було винесено 8 обвинувальних вироків та 1 виправдувальний вирок, за 2016 рік було винесено 6 обвинувальних вироків (з яких 4 за ч. 2 ст. 140 КК України) та 3 виправдувальні вироків (з яких один за ч. 2 ст. 140 КК України), за 2017 рік було винесено 6 обвинувальних вироків та один виправдувальний, за 2018 рік було винесено 7 обвинувальних вироків та два виправдувальних, станом на вересень 2019 року

було винесено 7 обвинувальних вироків та два виправдувальні [1]. Така статистика пов'язана не з високим рівнем якісного медичного обслуговування, а з латентизацією та ятрогеністю злочинів у сфері медичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На правовій арені проблема невиконання або неналежного виконання медичним чи фармацевтичним працівником службових обов'язків привертає увагу багатьох науковців, зокрема, про це писали І.Я. Сенюта, О.С. Парамонова, П.І. Кузьмінський, І.М. Філь, А.М. Лисеюк, Ю.С. Соловей, М. Хоменко. Проте, незважаючи на те, що ця тема залишається актуальною вже протягом багатьох років, вона все ж потребує більш детального дослідження. У зв'язку із соціалізацією і трансформацією суспільства виникають нові способи вчинення даного злочину, які не досліджувались раніше, а отже, й шляхи їх вирішення не знайдені. Саме це і зумовило актуальність даної теми.

Формулювання цілей статті. Основною метою і завданням дослідження є аналіз кримінальної відповідальності за невиконання або неналежне виконання медичним чи фармацевтичним працівником службових обов'язків, визначення основних чинників, які сприяють вчиненню даного злочину та пошук шляхів притягнення до відповідальності, аналіз нормативно-правових актів, які регулюють діяльність медичних працівників, аналіз досвіду зарубіжних країн щодо притягнення до відповідальності за дане правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Наша держава визнається як вільна, демократична країна, де, як проголошено в Основному законі – Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2].

Головним обов'язком України виступає охорона та захист насамперед тих прав, котрі закріплені в Конституції. Остання ж гарантує право на життя та на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Право на медичне обслуговування закріплене також і на міжнародній арені. Зокрема, стаття 25 Загальної декларації прав людини 1948 року встановлює, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення у разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини [3].

В Україні основним нормативно-правовим актом, який регламентує поняття «медична допомога», є Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». У ньому вказано, що медична допомога – це діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами [4].

Нерідко трапляються випадки, коли людина звертається в медичні заклади з метою лікування, проте через халатність порушується право людини на охорону здоров'я, а також основне – право на життя. Непоправні дії лікарів приводять до летальних наслідків, і тут важливо, аби винні особи були притягнуті до відповідальності за вчинене правопорушення.

Через те, що засоби масової інформації та мережа Інтернет активно моніторять ситуації, коли має місце неправомірне діяння з боку лікарів по відношенню до пацієнтів, збільшилась кількість кримінальних справ щодо медичних працівників. Якщо звернутись до офіційної статистики Генеральної прокуратури України, то варто зазначити, що найбільш поширеним є злочин, передбачений ст. 140 Кримінального кодексу (далі – КК) України, щодо

якого лише за лютий 2019 року було обліковано 130 кримінальних правопорушень, проте у 23 справах було закрито кримінальне провадження [5]. Стаття 140 КК України описує неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником [6].

Незважаючи на те, що стаття в кримінальному законодавстві існує, притягнути до відповідальності винних дуже важко. Причиною в більшості випадків виправдувальних вироків по цих справах є те, що дуже важко знайти і довести склад злочину в діях медичного працівника. А це лише може свідчити про незадовільну роботу органів досудового слідства, можливу неправомірну вигоду, неналежне виконання обов'язків щодо пошуку доказів, об'єктивності та достовірності по справі.

Як багато років тому, так і станом натеper, усі випускники медичних закладів дають клятву лікаря України, яка затверджена Указом Президента України від 1992 року № 349 [7]. Клятва базується на основних принципах, які полягають у збереженні лікарської таємниці, дотриманні правил професійної етики, високоморальності поведінки лікаря, а також на тому, що людина визнається вищою соціальною цінністю суспільства. На практиці ж можна побачити, що досить часто в процесі своєї діяльності лікарі забувають про цю обітницю.

Причинами неналежного виконання чи невиконання медичним або фармацевтичним працівником службових обов'язків є насамперед:

- Недостатня фахова обізнаність працівників, яка бере свій початок ще від моменту неналежного навчання в медичних закладах;
- Зв'язки та «купівля робочого місця» під час прийняття на роботу;
- Неналежне та недбале виконання професійних обов'язків, що у свою чергу порушує норми трудового законодавства;
- Неправильна організація надання медичної допомоги;
- Велика завантаженість роботою;
- Відсутність дотримання основних стандартів у сфері охорони здоров'я, котрі регламентовані законодавством;
- Формальне ставлення до пацієнта в залежності від його матеріального становлення [8, с. 56].

Дуже часто використовується таке поняття, як «лікарська помилка», проте законодавчо воно ніде не закріплено. Аналізуючи думки вчених, можна зрозуміти, що лікарська помилка визначається як неякісне надання медичних послуг, яке було вчинено внаслідок неналежного виконання чи невиконання професійних обов'язків, що були вчинені через певні об'єктивні чи суб'єктивні причини, і це жодним чином не пов'язане з недбалістю і несумлінним ставленням до своїх обов'язків, яке, як наслідок, спричинило шкоду здоров'ю пацієнта.

Якщо в діях лікаря було доведено лікарську помилку, то його дії підпадають під цивільну відповідальність. Потрібно розуміти, що на практиці відомі та зареєстровані далеко не всі злочини, які вчиняються медичними чи фармацевтичними працівниками в процесі виконання професійних обов'язків. Це пояснюється тим, що пацієнти чи їхні родичі не вірять у справедливе правосуддя, через учинення певних лікарських процедур, наприклад абортів, бояться осуду, не виносять це на загальний розсуд. Також до загальної статистики не включаються латентні злочини, коли вони не були зареєстрованими, через недостатню правову кваліфікацію працівників правоохоронних органів не було досліджено доказову базу, і, як наслідок, правопорушення переключувалося.

Дії медичних працівників, які спричинили несприятливі наслідки профілактичних, діагностичних та лікувальних втручань або процедур, які призводять до порушень функцій організму, обмеження звичної діяльності та

інвалідизації або навіть смерті пацієнта, визнаються протиправними. Халатне відношення медичного працівника має місце тоді, коли останній своїми діями спричинив виникнення нового захворювання, призвів до ускладнень чи смерті пацієнта [9, с. 243–244].

Діяльність медичного чи фармацевтичного працівника визначається як робота з підвищеним рівнем відповідальності, адже від їхніх рішень та дій залежить життя людини, проте необхідно пам'ятати, що дуже часто в заклади охорони здоров'я звертаються не з метою профілактики, а тоді, коли особа вже хвора, й існує пряма загроза її здоров'ю. Це, як правило, пояснюється аморальним способом життя, безвідповідальним та халатним ставленням особи до свого здоров'я.

Причинами незадоволення пацієнтом наданням медичних послуг є насамперед недостатня якість наданої медичної допомоги, відсутність налагоджених взаємовідносин, недоліки у веденні медичної документації, невідповідність у записах медичної картки, відхилення від протоколу лікування.

Медичний працівник – передусім звичайна особа, а значить злочини, які він вчиняє, можна поділити на певні групи, такі як професійні медичні злочини, службові медичні злочини та загальні злочини, котрі передбачені кримінальним законодавством. Зазвичай необережні злочини вчиняються набагато частіше, ніж умисні злочини. Серед найпоширеніших умисних злочинів, які вчиняються фармацевтичним або медичним працівником, визнається ненадання допомоги хворому медичним працівником. Воно регламентується статтею 139 КК України. Злочинами, які вчиняють медичні працівники через необережність, є ненадання виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 ККУ), вбивство через необережність (ст. 119 ККУ) і необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 128 ККУ) [6].

Потерпілим, відповідно до статті 140 Кримінального кодексу України, є будь-яка особа, яка невідкладно потребує медичної кваліфікованої допомоги, тобто та, хто реалізує своє право на охорону здоров'я та медичну допомогу. Медична допомога має бути надана будь-якому пацієнту, незалежно від того, в якому стані та в яких він обставинах перебуває.

Якщо проаналізувати об'єктивну сторону даного злочину, то можна зрозуміти, що нею є бездіяльність з боку медичного чи фармацевтичного працівника, яка проявляється в невиконанні своїх професійних обов'язків та у вчиненні необхідних дій не в повному обсязі, що спричинили наслідки і кваліфікуються як ненадане виконання професійних обов'язків.

Стаття 140 КК України покликана захищати суспільні відносини з точки зору якісного медичного обслуговування, але саме діяння, яке вчиняється в межах даної статті, не може визнаватись протиправним, тому що воно не має на меті негативних наслідків для пацієнта. Можна дійти висновку, що даний вид злочину може характеризуватись лише бездіяльністю, яка у свою чергу залежить від того моменту, коли дії, які потрібно було виконати, не виконуються взагалі або виконуються не в повному обсязі, як наслідок – тяжка шкода здоров'ю або ж смерть пацієнта [10, с. 71]. Найбільш поширеними правопорушеннями з боку медичних працівників у межах цієї статті є порушення засто-

сування лікарських засобів, переливання не тої групи крові, залишення сторонніх предметів під час хірургічних втручань, неналежне проведення лікування і діагностики хворого.

Даний вид злочину характеризується як злочин, вчинений з необережності. Тобто цей злочин вчиняється в тих випадках, коли медичний працівник легковажно, недбало, неналежним чином ставився до виконання своїх професійних обов'язків. Часто цей злочин путають із суміжними за складом злочинами, як наслідок, винні особи залишаються непокарані або ж несуть відповідальність не за той злочин, який вчинили. Однією з причин цього є прогалини в законодавстві [10, с. 44].

Саме тому для того, аби уникнути цих непорозумінь, потрібно внести певні зміни в чинні нормативно-правові акти, а саме:

- Надати чіткий перелік злочинів, які можуть бути вчинені медичними працівниками, а також відповідальність, яка наступає у разі вчинення таких дій, найкраще це зробити у формі методичних рекомендацій;

- Внести поправки до закону щодо того, щоб лікар мав можливість самостійно приймати рішення про надання необхідної допомоги пацієнту, якщо є загроза його життя, а останній через певні причини відмовляється від лікування, проте лікар сумнівається в адекватності прийнятих рішень пацієнтом через стан здоров'я;

- На законодавчому рівні закріпити поняття: «нещасний випадок», «медична помилка» (через те, що до відповідальності залучатимуться не лише лікарі, а й медичні працівники), «медичний працівник», «фармацевтичний працівник»;

- Змінити назву статті 140 КК України, привести у відповідність до її диспозиції («невиконання або неналежне виконання»).

Висновки. Отже, проаналізувавши написане вище, можемо зробити висновок, що серед злочинів, які вчиняються в медичній сфері, провідне місце займає протиправне діяння, передбачене статтею 140 Кримінального кодексу України, яке визначається як «Ненадане виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником».

Варто зазначити, що в зарубіжних країнах широко використовують медичне страхування від неправильного лікування. Запровадження в Україні такого виду страхування, який був би своєрідною гарантією компенсації пацієнтам шкоди, завданої внаслідок медичної помилки, сприятиме захисту порушених прав, стане гарантією відповідальності медичним працівником у разі невиконання чи неналежного виконання своїх професійних обов'язків.

Основними недоліками під час розслідування даного виду злочину та притягнення винних до відповідальності є насамперед прогалини в законодавстві, недостатня регламентація основних понять, конкуренція кримінально-правових норм, недостатня компетентність правоохоронних органів щодо розслідування даної справи та пошуку доказової бази. Це зумовлює те, що реальна кількість злочинів, які вчиняються медичними чи фармацевтичними працівниками через невиконання чи неналежне виконання професійних обов'язків, залишається невідома, дедалі більша кількість справ закривається через відсутність складу злочину в діях медичних працівників, або ж недостатність доказів по справі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/1>
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 21.02.2019).
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. № 995 015. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 06.11.2019).
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 01.01.2019).

5. Генеральна прокуратура України (статистична інформація). URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 06.11.2019).
6. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.10.2019).
7. Про Клятву лікаря України : указ Президента України № 349/92 від 15.06.1992 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/349/92> (дата звернення: 06.11.2019).
8. Сенюта І.Я. Дефекти надання медичної допомоги: поняття і види. *Медичне право*. 2017. № 1. С. 55–66.
9. Парамонова О.С. Родовий та безпосередній об'єкти злочину, передбаченого ст. 140 КК України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. № 55. С. 243–247.
10. Кузьмінський П.І. Відповідальність у медичній діяльності (за матеріалами літературних джерел). *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 10. 100 с.